

Pokročilé informační systémy

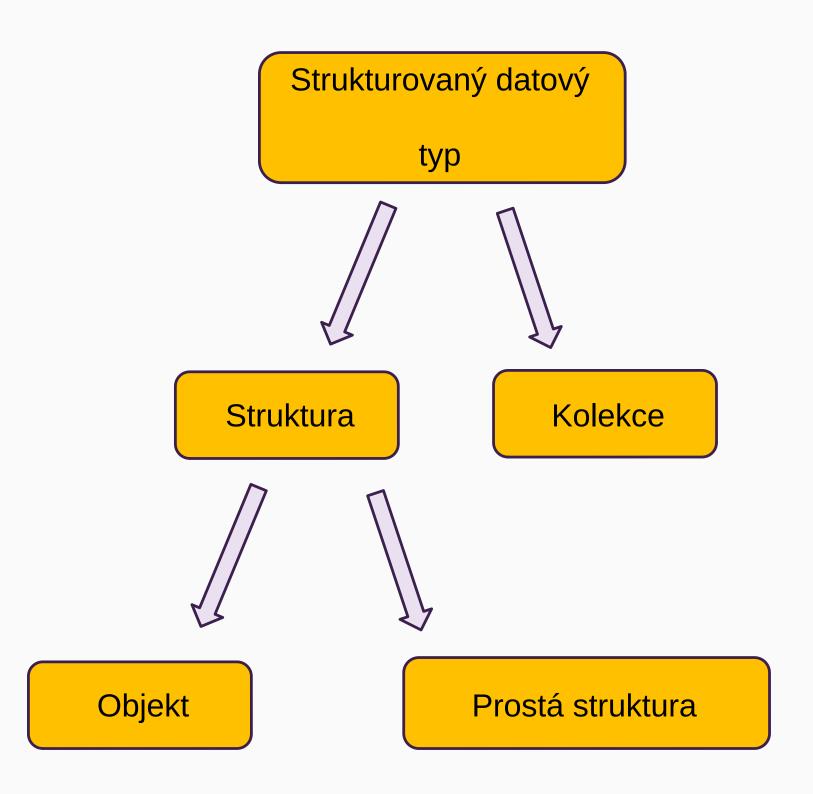
Objektový model dat

Prof. Ing. Tomáš Hruška, CSc.

Doc. Ing. Radek Burget, Ph.D.

burgetr@fit.vutbr.cz

Strukturované datové typy

PIS – Objektový model dat

Databázové modely

- Jednoduché (NoSQL)
  - Key-value (MUMPS, Redis, ...)
  - Dokumentové (MongoDB, CouchDB, ...)
  - Sloupcové (Apache HBase, ...)
- Relační datový model
  - Mnoho implementací
- Objektový datový model
  - Objektově-relační mapování (ORM)
- Grafové
  - Grafové databáze (Neo4J, OrientDB, ...)
  - Sémantická úložiště (sémantický web, RDF)

Relační datový model

- Tabulka (= relace) v relačním modelu je kolekcí struktur, přičemž datové typy vlastností jsou jednoduché (tedy především ne odkazy/vztahy)
- Srovnej: Podmnožina kartézského součinu

```
collection of
structure
properties
jméno vlastnosti1: jednoduchý datový typ1
jméno vlastnosti2: jednoduchý datový typ2
...
jméno vlastnostin: jednoduchý datový typn
end structure
```

Objektový datový model

- Motivace: v aplikacích obvykle modelujeme data objektově
  - Objektově-orientované modelování v návrhu IS, UML
- Data reprezentovaná pomocí konceptů objektově orientovaného modelování
  - Třídy, objekty (instance)
- Vztahy (reference)
  - Na rozdíl od relačních databází (nemluvě o NoSQL)

Třídy a objekty jako datový model

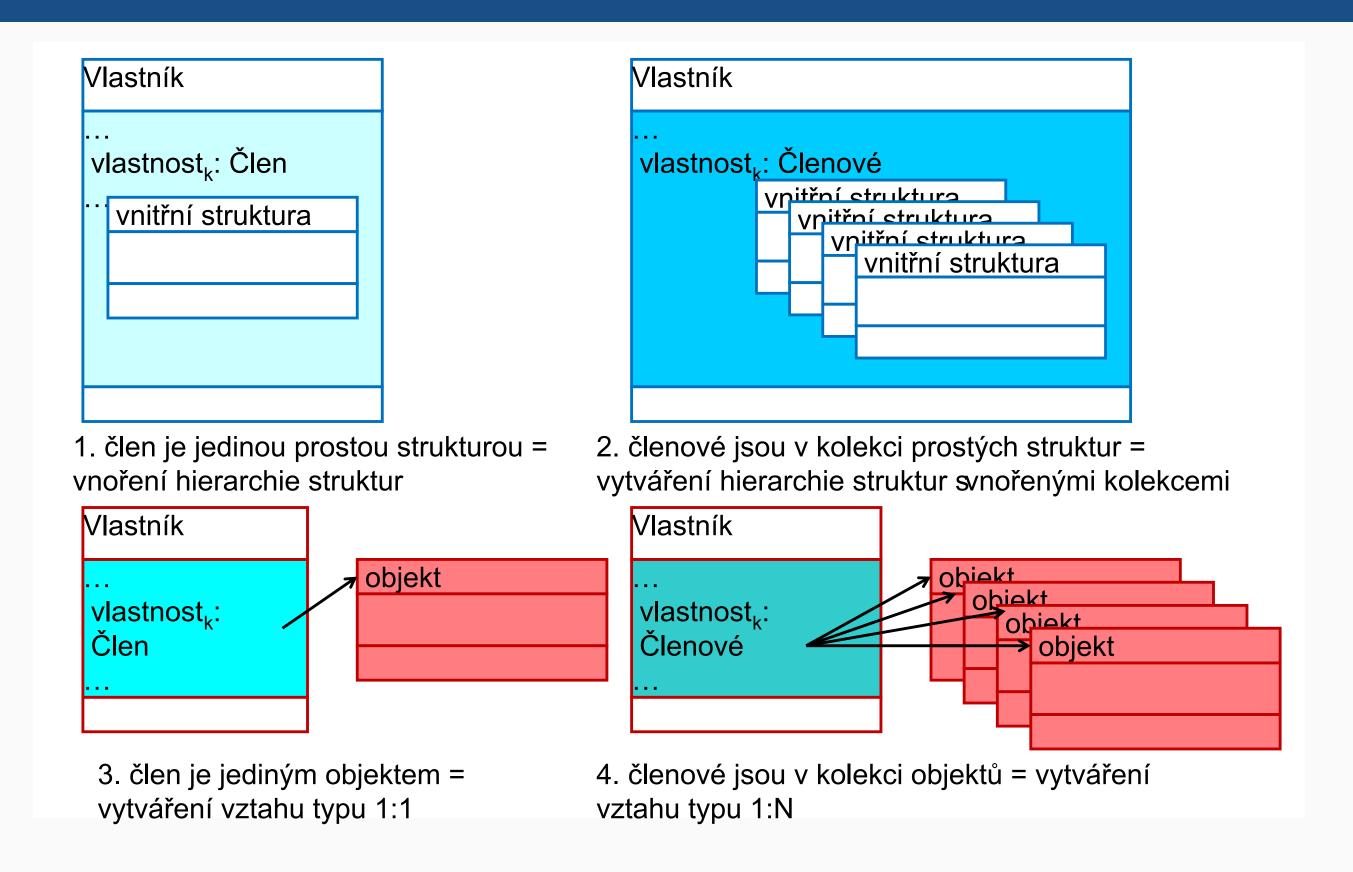
- Dále řešené koncepty (třídy, objekty, dědičnost, apod.) jsou podobné OO návrhu SW
- Zde ale mluvíme o datovém modelu modelujeme data
- Třídu vnímáme jako datový typ (strukturovaný)
  - Množina hodnot (objektů), potenciálně nekonečná
  - Žádné procedurální metody

Struktura objektů, vztahy

Vztahy

- Umožňují odkazovat z jedné (strukturované) hodnoty (vlastníka) jinou (člen)
- Musí existovat datový typ jednoznačné identifikující (odkazující) strukturovanou hodnotu (např. OID)

Zanoření a vztahy

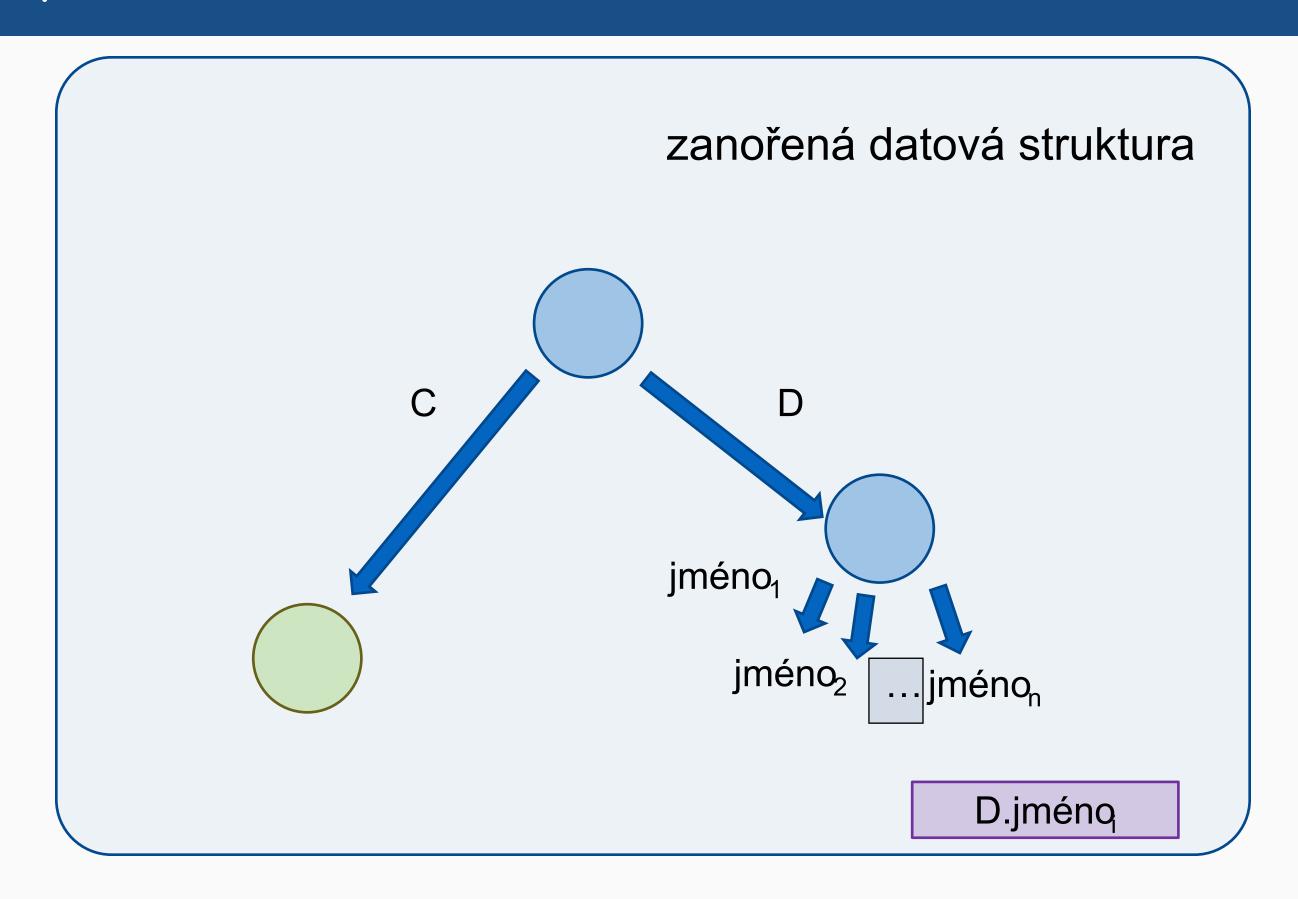

PIS – Objektový model dat

Vztahy

- Relační model dat vztahy přímo neobsahuje
  - Vytváří se až v okamžiku dotazování (JOIN apod.)
  - (Neplést s referenční integritou!)
- Objektový model
  - Vztahy lze tvořit pomocí OID a/nebo vnořováním struktur

Jmenný prostor nižší úrovně

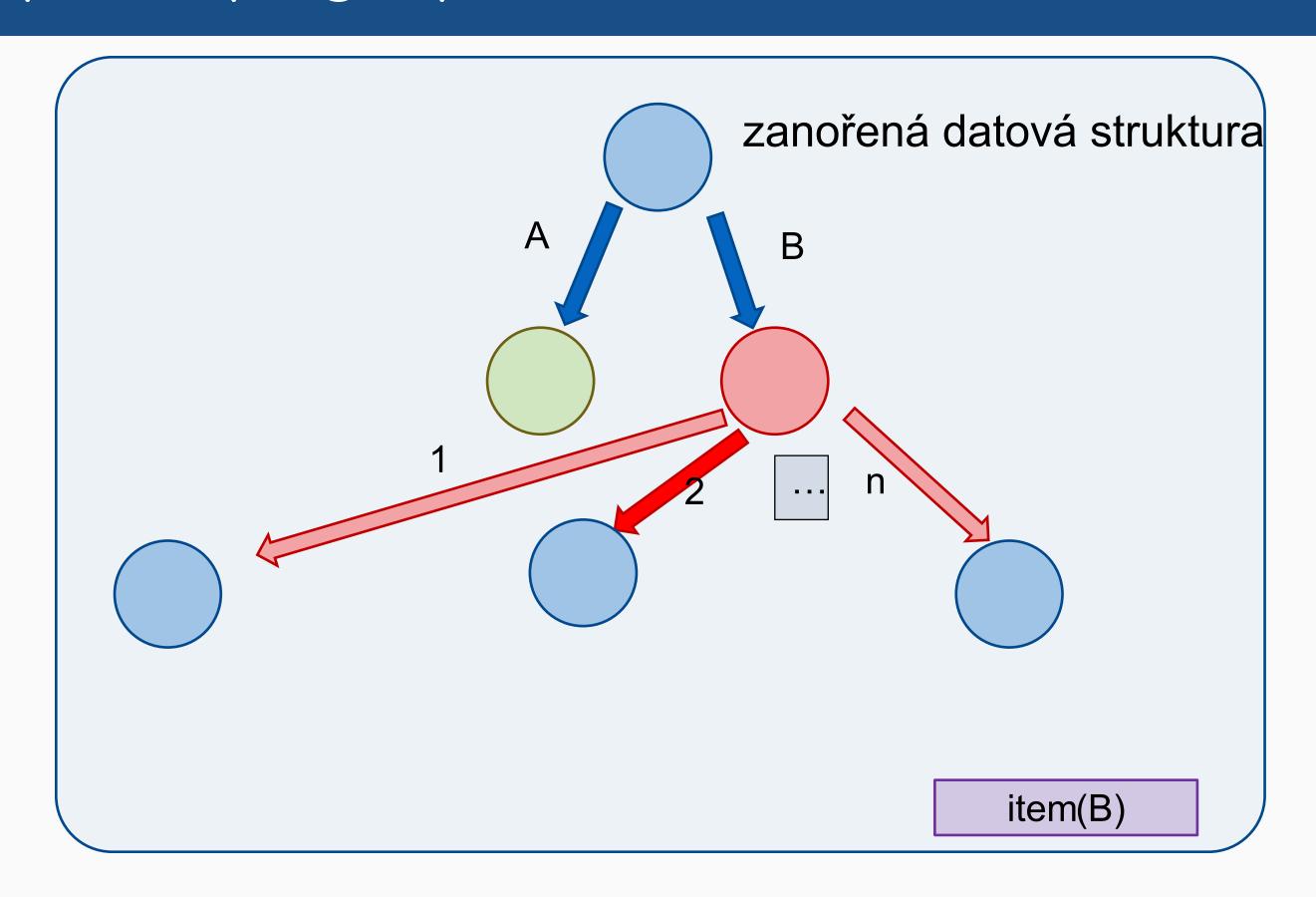

Jmenný prostor nižší úrovně

```
concept TYPD [Data=Value]
    ...
end concept

concept TYPB
    properties
     C: integer
     D: TYPD
end concept
```

Prostor přístupný operacemi kolekce

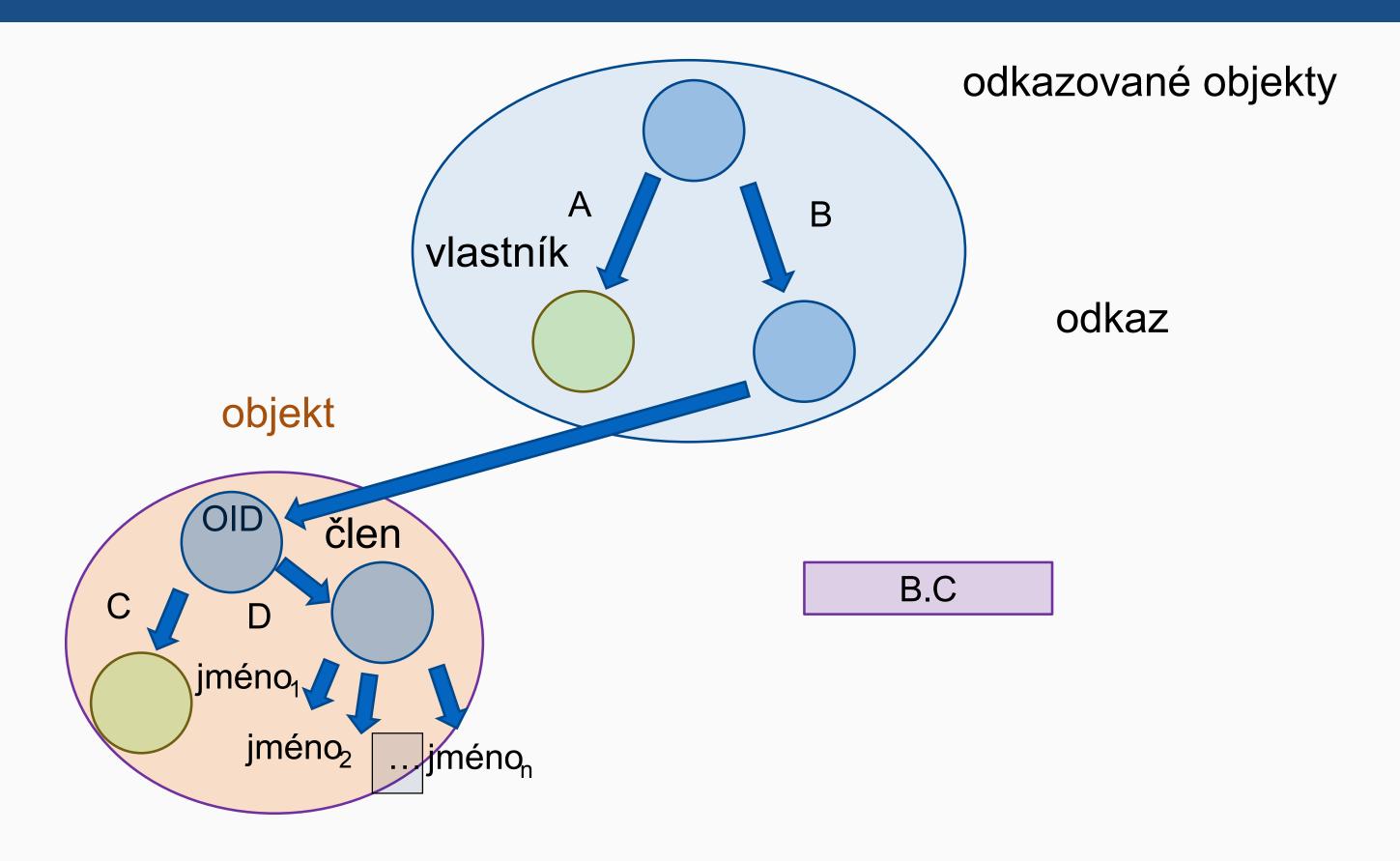

Prostor přístupný operacemi kolekce

```
concept TYPB/TYPYB [Data=Value]
    ...
end concept

concept ZANORENA
    properties
    A: integer
    B: TYPYB
end concept
```

Vztah 1:1

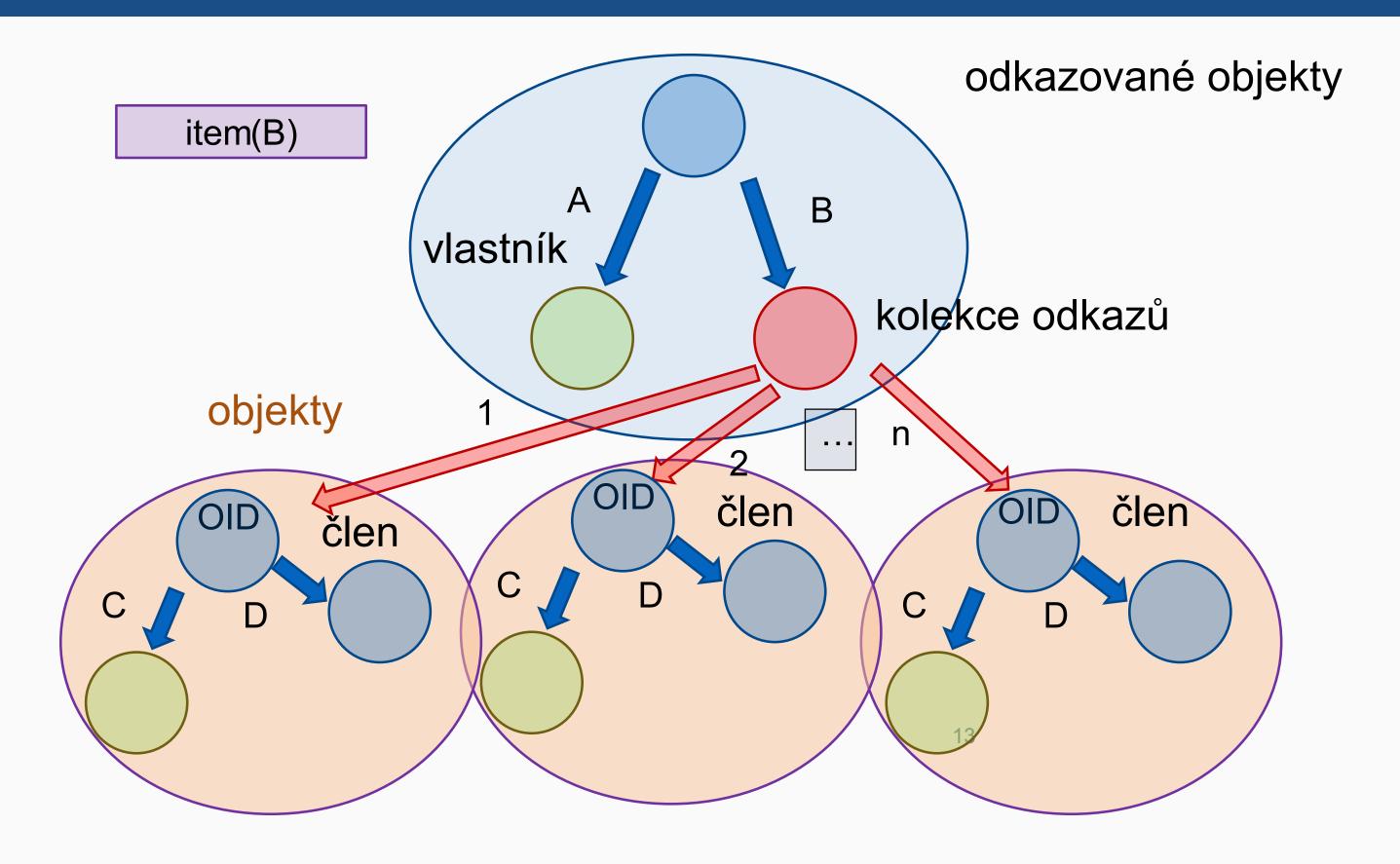

Vztah 1:1

```
concept TYPD [Data=Ref]
    ...
end concept

concept TYPB
    properties
     C: integer
     D: TYPD
end concept
```

Vztah 1:N

Vztah 1:N

```
concept TYPB/TYPYB [Data=Ref]
    ...
end concept

concept ZANORENA
    properties
    A: integer
    B: TYPYB
end concept
```

Inverzní vztahy

- Častým modelovaným případem je situace, kdy je požadováno, aby vytvoření vztahu V z objektu A na objekt B vyvolalo rovněž vytvoření vztahu W z objektu B na objekt A.
- Podobně při zrušení vztahu V z objektu A na objekt B musí dojít i ke zrušení vztahu W z objektu B na objekt A.
- Tato skutečonst musí být vyjádřena u vztahů V a W.

Příklad inverzních vztahů

```
concept A
  properties
    ...
    V: B [Inverse=W]
end concept

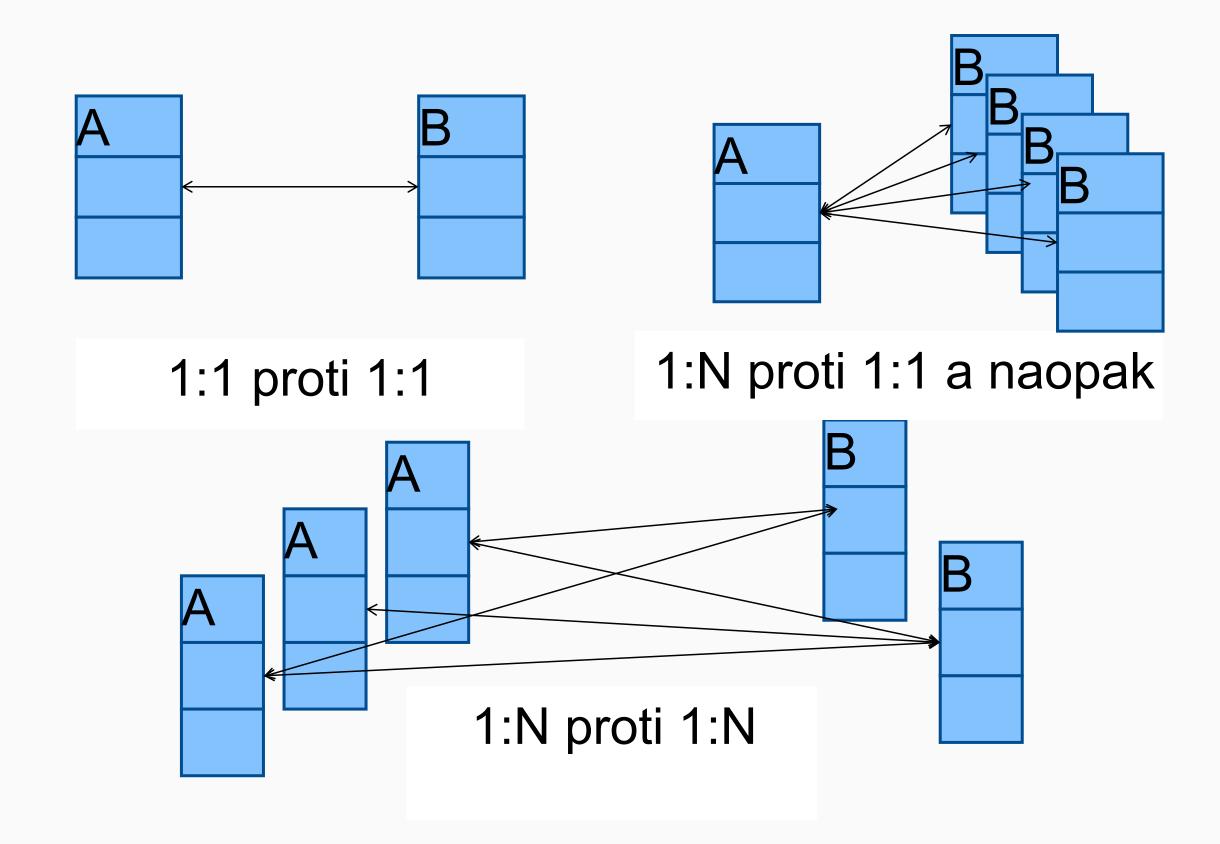
concept B
  properties
    ...
    W: A
end concept
```

PIS – Objektový model dat

Typy inverzních vztahů

- Inverzní vztahy mohou být jak typu 1:1, tak typu 1:N.
- Je však potřeba si uvědomit poněkud rozdílné použití jména kolekce zde, v atributu Inverse, nežli při definici vztahu typu 1:N.
- Je-li použit atribut Inverse u vztahu 1:N, znamená to, že **inverzní vztah bude vytvářen s každým prvkem příslušné kolekce**, nikoliv se vztahem, který by byl vlastností kolekce samotné.

Inverzní vztahy

PIS – Objektový model dat

Příklad

```
concept PrvekSAdr/PrvkySAdr
  properties
  Adresat: string
  Adresy: Adresy [Inverse = CiAdresa]
end concept

concept Adresa/Adresy
  properties
  Ucel: DruhAdr
  CiAdresa: PrvekSAdr [Inverse = Adresy]
  Adresat: string
  ObsahAdr: ObsahAdr
```

PIS – Objektový model dat

Generalizace a specializace (dědičnost)

Dědičnost – vazby mezi typy objektů

- Vazby mezi typy struktur. Všechny možné vazby diskutované zde se vyskytují pouze separátně mezi stejnými typy struktur, tedy mezi:
  - objekty a
  - prostými strukturami.
- Nebudeme uvažovat vazbu mezi typem prosté struktury a typem objektu.
   Rovněž vazby mezi výčtovými typy a kolekcemi neexistují.

Dědění

- Uvažujme dva obecně různé typy struktur A a B.
- Vlastnosti struktury A a struktury B jsou obecně různé. To znamená, že jednou krajní situací je, že
  - obě struktury jsou typově zcela stejné a druhou, že
  - jsou zcela různé.
- Mezi tím je možno nalézt mnoho situací, kdy se struktury částečně shodují co do některých vlastností, jmen vlastností apod.

Diference

- Pokud mají struktury společné rysy, bývá často výhodné vyjádřit typ struktury
   B pomocí typu struktury A. K tomu můžeme použít tří druhů popisu rozdílu
   typů (diferencí):
  - přidávání nové vlastnosti ke stávajícím vlastnostem typu A,
  - modifikaci (upřesňování) stávající vlastnosti typu A a
  - zrušení (vypouštění) vlastnosti typu A.

Definice typu B z A

- Definici typu struktury B z A můžeme potom provést výrokem:
- Typ B **obsahuje všechny vlastnosti** typu A, avšak **jsou do něj přidány nové vlastnosti** D, E, F, **jsou upraveny vlastnosti** G,H,I následujícím způsobem a vlastnosti J,K,L **byly zrušeny**.
- Toto nazveme děděním z A do B.

Předek a následník

- Pokud definujeme typ určením diferencí, pak tento způsob definice nazýváme děděním. Typ A nazýváme předkem a typ B následníkem.
- Pokud vzájemné odvozování typů má více kroků, pak typ A, z něhož byl typ B
  přímo odvozen se nazývá přímý předek a typ B přímý následník. Pokud
  odvození proběhlo v několika krocích označujeme typ A pouze slovem předek a
  typ B následník.
- Jde o binární relace na množině typů struktur a relace předek a následník jsou **tranzitivními uzávěry relace** přímého předka a následníka.

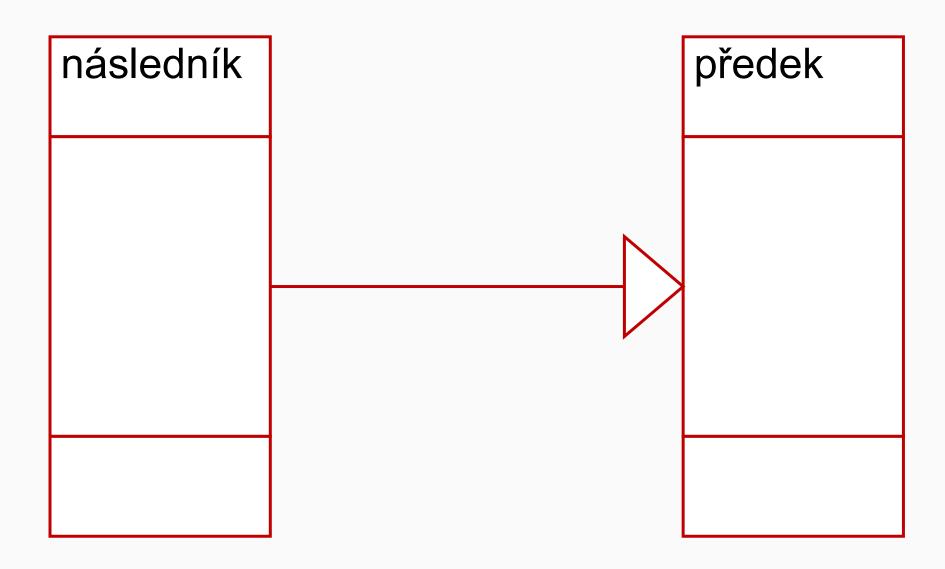
Více přímých předků

- Přímých následníků je obecně více vždy
- Podobně můžeme postupovat pokud je přímých předků více. Definice potom zní následujícím způsobem:
- Typ B obsahuje všechny vlastnosti typů X, Y, Z, ..., avšak jsou do něj přidány nové vlastnosti D, E, F..., jsou upraveny vlastnosti G,H,I,... následujícím způsobem a vlastnosti J,K,L ... byly zrušeny.

Generalizace a specializace

- Při budování hierarchického uspořádání typů lze použít při návrhu modelu dvojí postup:
  - Výběrem a sdílením společných charakteristik do nadřízených typů dochází ke generalizaci.
  - Přidáváním nových tříd a doplňováním unikátních vlastností dochází ke specializaci.

Zobrazení dědičnosti

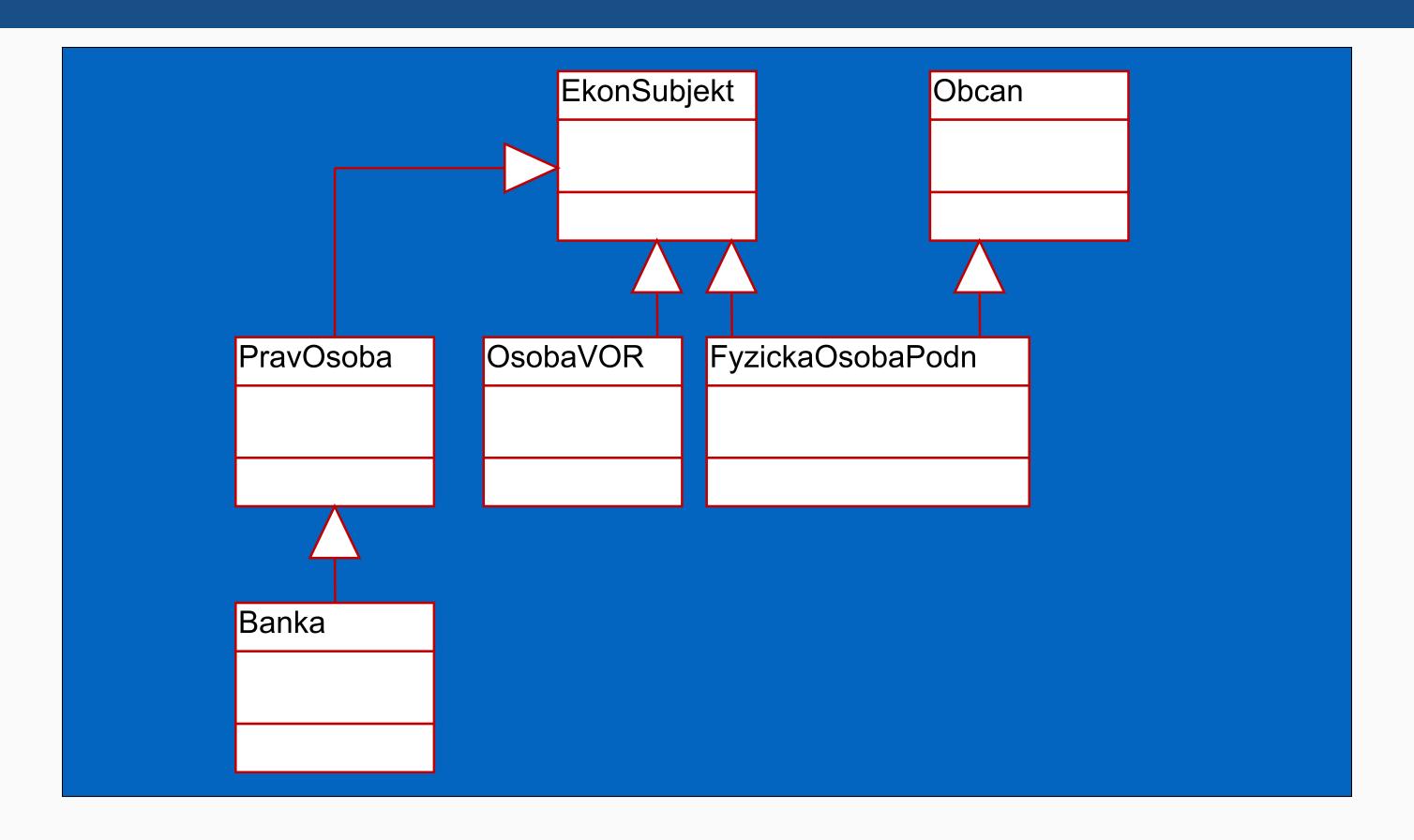

• Ve schématu podle UML jde šipka ve směru generalizace.

Přidávání vlastností

 Nejčastějším případem diference při dědění je přidávání nových vlastností. Ty budeme definovat tak, že je uvedeme do seznamu vlastností nového typu. Ten pak bude obsahovat nejen všechny vlastnosti všech předků (až na další diference), ale i všechny nově definované vlastnosti.

Příklad z ekonomické oblasti

PIS – Objektový model dat

Příklad

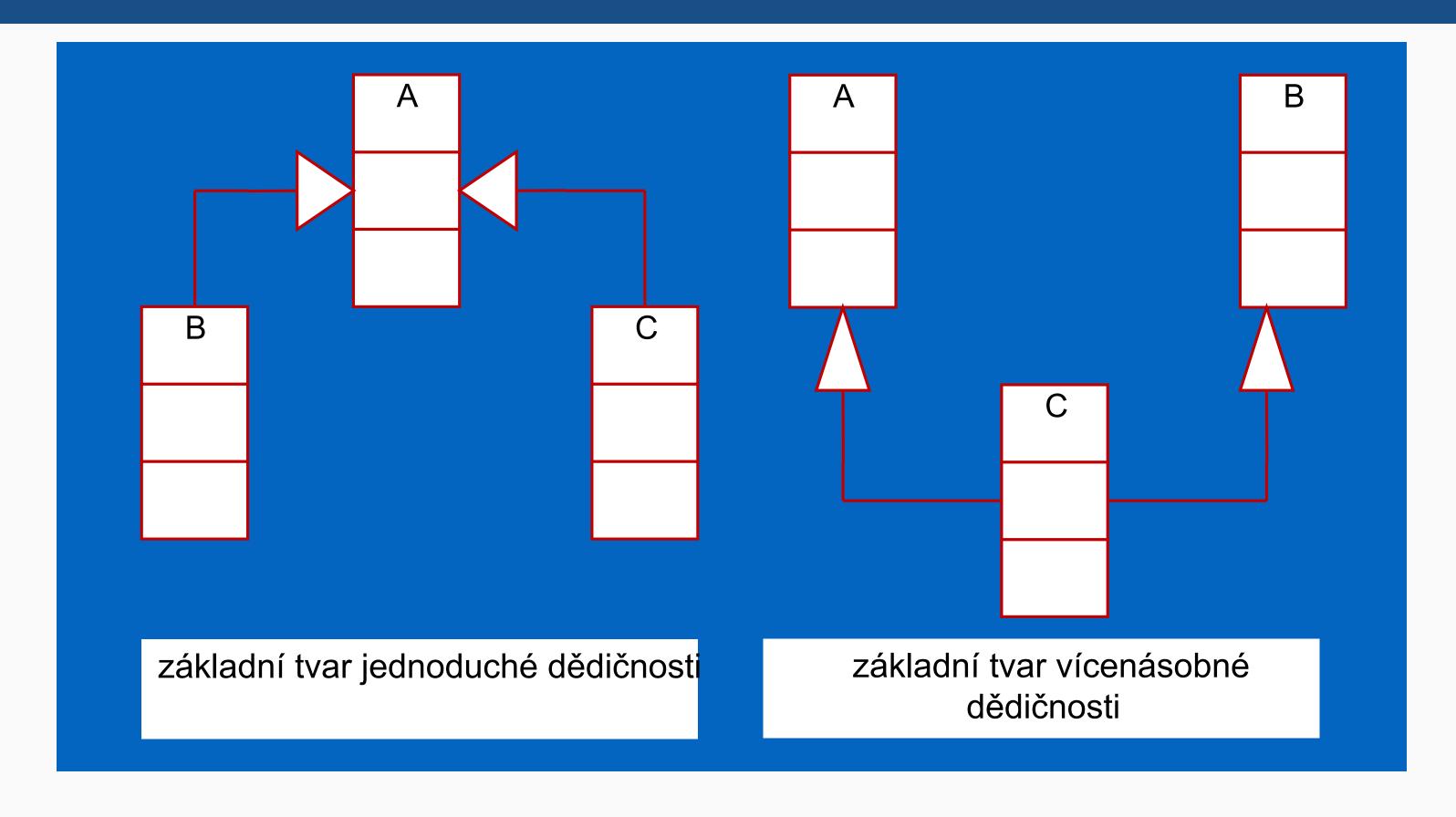
- Každá právnická osoba je ekonomickým subjektem,
- Každá fyzická osoba podnikatel je ekonomickým subjektem,
- Každá osoba v obchodním rejstříku je ekonomickým subjektem,
- Každá fyzická osoba podnikatel je současně občanem a
- Každá banka je právnickou osobou.

PIS – Objektový model dat

Jednoduchá a vícenásobná dědičnost

- U jednoduché dědičnosti každý následník smí mít **pouze jediného** předka. V grafické podobě dědičnosti to znamená, že ze žádného typu nesmí vycházet více, nežli jedna šipka. Takto zakreslený graf je potom **stromem**.
- U vícenásobné dědičnosti není počet předků omezen. V grafické podobě dědičnosti to znamená, že z každého typu smí vycházet libovolný počet šipek.
   Takto zakreslený graf je obecný acyklický graf.
- V žádném případě se v grafu dědičnosti nesmí vyskytovat cyklus, tj. žádný typ nesmí být svým vlastním předchůdcem nebo následníkem.

Jednoduchá a vícenásobná dědičnost

Typová kompatibilita struktur

- Předkové v hierarchii modelují vždy obecnější (generálnější) pojmy a následníci pojmy speciálnější.
- Proto, je-li následníkem osoby např. student, je logické, že každý student je osobou. Nikoliv ovšem naopak. Každá osoba není studentem.
- Podobně, je-li banka následníkem ekonomického subjektu, je každá banka ekonomickým subjektem, ale každý ekonomický subjekt není bankou.

Typová kompatibilita struktur

- Každá struktura jistého typu je zároveň typu všech svých předků.
- Struktura není tedy jediného typu, ale je současně více typů, a to svého typu a
  jeho všech přímých i nepřímých předchůdců.
- Tedy, pokud máme k dispozici strukturu typu B, která je instancí následníka typu A, pak se může **B vyskytovat všude tam, kde může být A**. Tj. v deklaracích proměnných, hodnotách vlastností, kolekcích, extentech apod.
- Říkáme, že typ **B je kompatibilní s typem A**, nikoliv naopak.

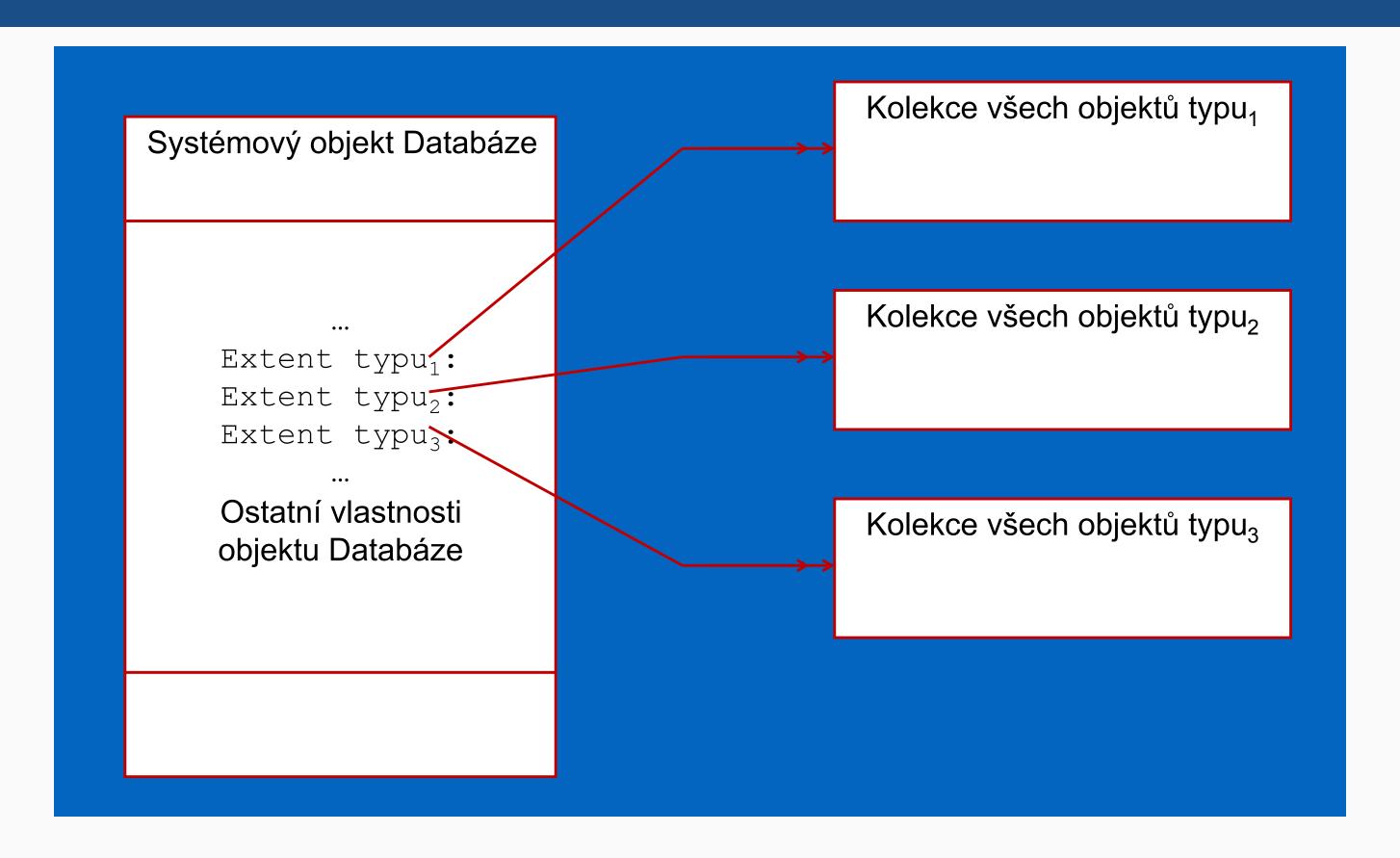
Typová kompatibilita struktur

- Proto deklarujeme-li vlastnosti typu A, resp. kolekce prvků typu A, je třeba vidět, že se v ní budou vyskytovat nejen struktury typu A, ale rovněž všech možných následníků jeho typu. Podobně v kolekci budou nejen prvky typu A, ale i prvky všech následníků typu A.
- Například v kolekci ekonomických subjektů se mohou vyskytovat i právnické osoby, banky, podnikající fyzické osoby i osoby v obchodním rejstříku.

Obor hodnot, extent

- Podobně jako základní typy, jejichž možné hodnoty jsou předem známy, je potom možné znát obor všech možných hodnot i pro libovolný objekt v databázi.
- Oborem hodnot pro objekty jistého typu je hodnota kolekce nazývané extent.
   Představme si, že systém udržuje pro celou databázi jeden systémovou strukturu databázi, ve které si ukládá hodnoty význačné pro tuto databázi.

Obor hodnot, extent

Extenty a navigace

- Na rozdíl od relačních databází, kde je nejčastějším prostředkem pro přístup k databázím dotaz, je nejčastějším vstupním bodem do objektové databáze extent.
- Od něho potom pokračuje navigace po vztazích v databázi. Vytváření extentů je u objektových databází základním prostředkem pro vytváření uživatelské nabídky objektového prohlížeče.

Abstraktní a konkrétní typy

- Při vytváření hierarchie dědičnosti se posléze definované typy struktur rozčlení na dvě kategorie:
  - Ty, které slouží jen jako stavební kameny (vzory) pro vyváření následníků;
     této kategorie použijeme rovněž, chceme-li jednotným způsobem
     zacházet s množinou následníků, které mají množinu společných vlastností
  - Ty, které skutečně budou mít své instance a budou skutečnými strukturami.

Abstraktní a konkrétní typy

- Těm prvním v seznamu říkáme **abstraktní** typy. V systému nemůže existovat žádná struktura, která by měla všechny své typy abstraktní. Systém zabrání tomu, aby takovou strukturu bylo možné vytvořit.
- Těm druhým v seznamu říkáme **konkrétní** typy.

Příklad

- Výše zmíněný typ modelující ekonomický subjekt je výhodné deklarovat jako abstraktní. Jeho následníci modelující banku, fyzickou osobu podnikatele apod., jsou již konkrétní.
- Ekonomický subjekt jako takový je pouze stavebním kamenem a nemůže nikdy existovat samostatně. Na všechny konkrétní následníky ekonomického subjektu však můžeme pohlížet jednotným způsobem jako na ekonomický subjekt.
- Nicméně **abstraktní typ může mít extent**. Víme, že v extentu jsou i výskyty všech následníků daného datového typu (zde ekonomického subjektu), které již mohou být konkrétní.

Extenty u děděných objektů

- V extentu typu A se budou vyskytovat všechny objekty typu A, ale i objekty všech následníků typu A.
- Naopak, při vzniku není objekt zařazen pouze do extentu typu, který byl pro něj zvolen jako typ vzniku, ale rovněž do všech extentů jeho všech předchůdců.
- Musí platit, že pro každý objekt musí být deklarován alespoň jeden extent. Na druhé straně deklarace extentů pro všechny úrovně dědění může značně zneefektivnit operace vytváření a rušení objektu.

Objektový model dat – shrnutí

	Relační model	Objektový model
Metadata	Definice tabulek (sloupce)	Definice tříd (vlastnosti)
Data	Řádky tabulek (n-tice hodnot jednoduchých typů)	Objekty – instance tříd (n-tice hodnot jednoduchých i strukturovaných datových typů – struktury, kolekce)
Vztahy	Nejsou součástí metadat ani dat	Definovány v metadatech, uloženy v datech – vnořené objekty, odkazy na objekty přes OID (i kolekce)

Objektový DB model v Javě

Objektově-relační mapování, Jakarta Persistence

Jakarta EE – Objektově-relační mapování

- Jakarta Persistence (Dříve Java Persistence API JPA)
  - Více implementací (EclipseLink, Hibernate, DataNucleus, ...)
  - Existují alternativy (JDO)
- Primárně počítá s mapováním do relačních tabulek
  - Využívá JDBC
  - Mnoho ovladačů pro různé databáze
  - Viz <u>konfigurace persistence</u>
- Demo
  - https://github.com/DIFS-Teaching/jakartaee-basic

Java Bean

```
public class Person {
    private long id;
    private String name;
    private String surname;
    private Date born;

public String getName() {
        return name;
    }

    public void setName(String name) {
```

Persistence

• Pomocí anotací vytvoříme z třídy **entitu** persistence

```
@Entity
@Table(name = "person")
public class Person {

    @Id
    private long id;
    private String name;
    private String surname;
    private Date born;
    ...
}
```

Generované ID

```
@Entity
@Table(name = "person")
public class Person {

    @Id
    @GeneratedValue(strategy = IDENTITY)
    private long id;
    private String name;
    private String surname;
    private Date born;
    ...
}
```

Vztahy mezi entitami

- Anotace @OneToMany a @ManyToOne
- Viz demo
- Nastavení mapování
  - V Eclipse pohled JPA
- Kolekce v Javě:
- Collection<?>
  - List<?> (Vector, ArrayList, ...)
  - Set<?> (HashSet, ...)
  - Map<?, ?> (HashMap, ...)

Operace s entitami

- Databázová vrstva JPA je reprezentována objektem EntityManager, který poskytuje standardní rozhraní
- Volá se z aplikační logiky
  - Přímé volání z metod implementujících business logiku
  - Případně zapouzdřeno do Data Access Object DAO

Uložení objektu

```
@PersistenceContext
EntityManager em;

Person person = new Person();
person.setName("Karel");
em.persist(person);
```

Změna objektu

```
@PersistenceContext
EntityManager em;

person.setName("Karel");
em.merge(person);
```

Smazání objektu

```
@PersistenceContext
EntityManager em;
em.remove(person);
```

Dotazování

```
TypedQuery<Person> q = em.createQuery("...", Person.class);
q.setParameter(name, value);|
q.setFirstResult(100);
q.setMaxResults(50);
q.getResultList(); // List<Person>
```

JPQL dotazy

```
SELECT p FROM Person p
    WHERE p.name = "John"

SELECT c FROM Car c
    WHERE c.reg LIKE :pref

SELECT
    NEW myObject(c.type, count(c))
    FROM Car c
    GROUP BY c.type
```

• Pro dynamické sestavování dotazů: Criteria Queries

Pojmenované dotazy

```
@Entity
@Table(name = "person")
@NamedQuery(name="Person.findAll", query="SELECT p FROM Person p")
public class Person {
    @Id
    @GeneratedValue(strategy = IDENTITY)
    private long id;
    private String name;
    private String surname;
    private Date born;
    ...
}
```

Více pojmenovaných dotazů

Použití pojmenovaných dotazů

Vztahy mezi objekty

- Asociace A -> B
  - Třída A obsahuje vlastnost typu B nebo kolekci B (podle kardinality)
    - o potenciálně inverzní (obousměrný) vztah
  - Anotace @OneToOne, @OneToMany, @ManyToOne, @ManyToMany
  - Reprezentace v relační databázi
    - @JoinColumn, @JoinTable (příklady)
- Slabé entitní množiny
- Dědičnost

Kaskáda

Aplikace operace s vlastníkem i na členy vztahu

- CascadeType: ALL, PERSIST, MERGE, REMOVE, REFRESH, DETACH
- FetchType: EAGER, LAZY

Vložené entity

Položky adresy chceme reprezentovat strukturou

```
@Entity
public class Person {

    @Id
    private String idperson;
    private String name;
    private String area;
    private String city;
    private String zipcode;

    // getters and setters
}
```

Vložené entity (II)

- Jak reprezentovat vztah?
- (@OneToOne je v tomto případě neefektivní)

```
@Entity
public class Person {

    @Id
    private String idperson;
    private String name;
    private Address address;

    // getters and setters
}
```

```
public class Address {
    private String area;
    private String city;
    private String zipcode;

    // getters and setters
}
```

Vložené entity (III)

Sloupce area, city, zipcode budou přímo v tabulce Person

```
@Entity
public class Person {

    @Id
    private String idperson;
    private String name;
    @Embedded
    private Address address;

// getters and setters
}
```

```
@Embeddable
public class Address {
    private String area;
    private String city;
    private String zipcode;
    // getters and setters
}
```

Slabá entitní množina

- Adresy ve zvláštní tabulce ADDRESSES
- Lze i reprezentovat metadata u vztahu

```
@Entity
public class Person {

    @Id
    private String idperson;
    private String name;
    @ElementCollection
    @CollectionTable(
        name="ADDRESSES",
        joinColumns=
            @JoinColumn(name="OWNER"))
    private Address address;

// getters and setters
```

```
@Embeddable
public class Address {
    private String area;
    private String city;
    private String zipcode;

    // getters and setters
}
```

Jednoduchý datový typ

```
@Entity
public class Person {

    @Id
    private String idperson;
    private String name;
    @ElementCollection
    @CollectionTable(
        name="ADDRESSES",
        joinColumns=
            @JoinColumn(name="OWNER"))
    @Column(name="PHONENUMBER")
    private List<String> phones;
```

Pořadí u seznamů

Nový sloupec ORD v tabulce adres

```
@Entity
public class Person {

    @Id
    private String idperson;
    private String name;
    @ElementCollection
    @CollectionTable(
        name="ADDRESSES",
        joinColumns=
            @JoinColumn(name="OWNER"))
    @OrderColumn(name="ORD")
    private List<Address> addresses;
```

```
@Embeddable
public class Address {
    private String area;
    private String city;
    private String zipcode;

    // getters and setters
}
```

Pořadí u seznamů

• Totéž i pro @OneToMany

```
@Embeddable
public class Address {

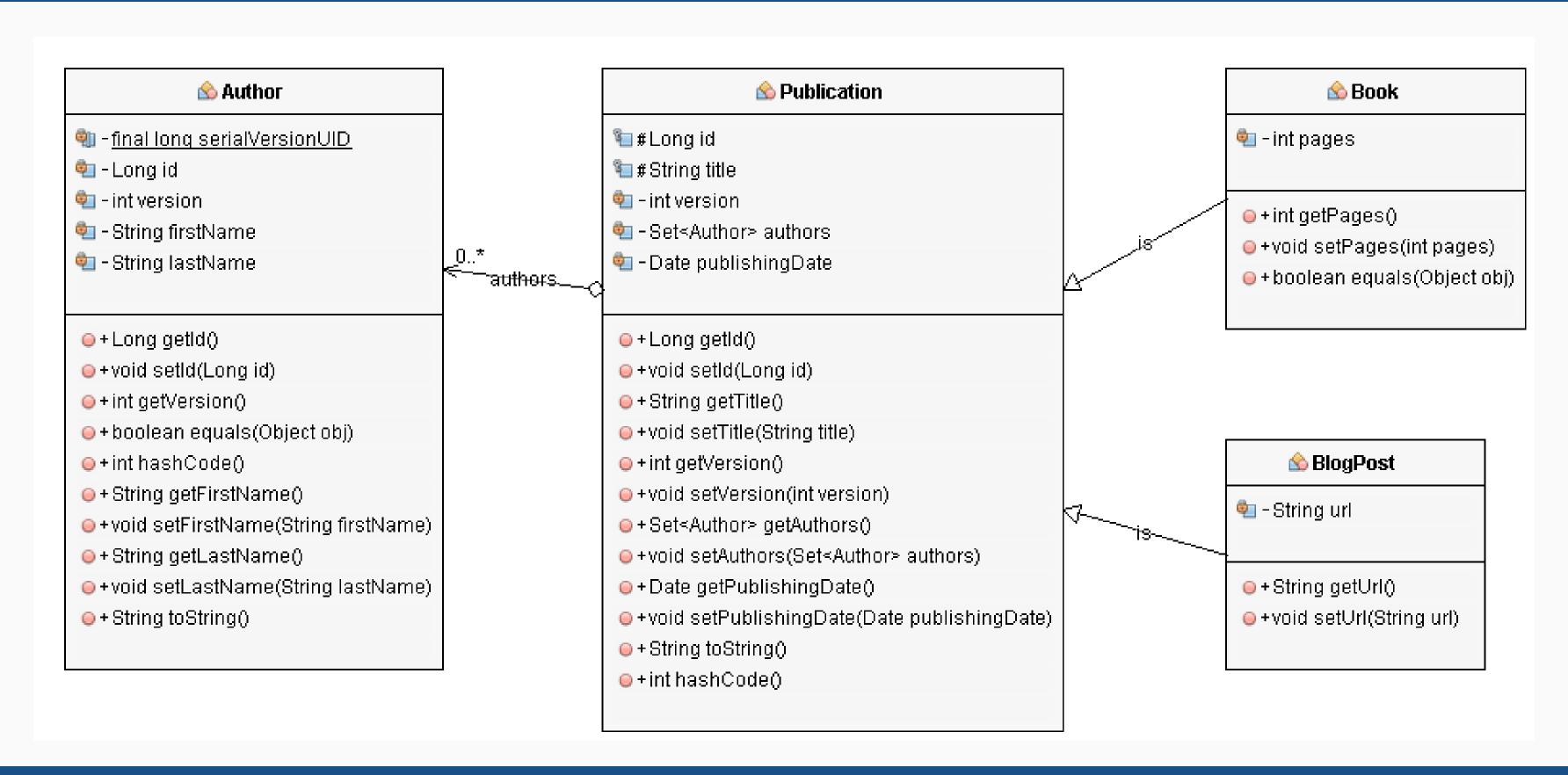
   private int priority;
   private String area;
   private String city;
   private String zipcode;

   // getters and setters
}
```

Dědičnost

- Mapování do relačního schématu
  - Vlastnosti nadtřídy jsou dostupné v odvozených třídách
  - Jedna tabulka nebo více tabulek?
- Typová kompatibilita
  - Odvozená třída je typově kompatibilní s nadtřídou
  - Tvorba extentu jednotlivých tříd?
- Viz např. https://thoughts-on-java.org/complete-guide-inheritance-strategies-jpa-hibernate/

Dědičnost – příklad

PIS – Objektový model dat 74 / 83

Mapped Superclass

```
@MappedSuperclass
public abstract class Publication {
    @Id
    protected Long id;
    protected String title;
    ...
}
```

```
@Entity
public class Book extends Publication {
    private int pages;
    ...
}
```

```
@Entity
public class BlogPost extends Publication {
    private String url;
    ...
}
```

Mapped Superclass – výsledek

- Třída *Publication* není entitou
  - Nemá tabulku v databázi
  - Nelze specifikovat vztah publikace autor
- Vhodné pro efektivní definici sdílených vlastností

Tabulka pro každou třídu

```
@Entity
@Inheritance(strategy = InheritanceType.TABLE
public abstract class Publication {

    @Id
    protected Long id;
    protected String title;

    @ManyToMany
    @JoinTable(...)
    private Set<Author> authors;
...
```

```
@Entity
public class Book extends Publication {
    private int pages;
    ...
}
```

```
@Entity
public class BlogPost extends Publication {
    private String url;
    ...
}
```

Tabulka pro každou třídu – výsledek

- Třída *Publication* je entita (lze definovat vztah Publication Author)
- Dotazy nad třídou Publication nejsou efektivní
  - Vede na JOIN nad konkrétními tabulkami
  - Např. for (Publication p : author.getPublications()) { ... }

Jediná tabulka

```
@Entity
@Inheritance(strategy = InheritanceType.SINGI
@DiscriminatorColumn(name = "PublicationType"
public abstract class Publication {

    @Id
    protected Long id;
    protected String title;

    @ManyToMany
    @JoinTable(...)
    private Set<Author> authors;
...
```

```
@Entity
@DiscriminatorValue("Book")
public class Book extends Publication {
    private int pages;
    ...
}
```

```
@Entity
@DiscriminatorValue("Blog")
public class BlogPost extends Publication {
    private String url;
    ...
}
```

Jediná tabulka – výsledek

- Jedna tabulka pro všechny odvozené třídy
  - Jeden sloupec slouží jako diskriminátor
- Efektivní dotazování
  - Filtrování podle hodnoty diskriminátoru
  - Snadná reprezentace vztahu Publication Author
- Hodnoty nevyužitých vlastností jsou nulové
  - Nelze specifikovat not null nad vlastnostmi podtříd omezuje kontrolu integrity dat

Joined

```
@Entity
@Inheritance(strategy = InheritanceType.JOINF)
public abstract class Publication {

    @Id
    protected Long id;
    protected String title;

    @ManyToMany
    @JoinTable(...)
    private Set<Author> authors;

...
}
```

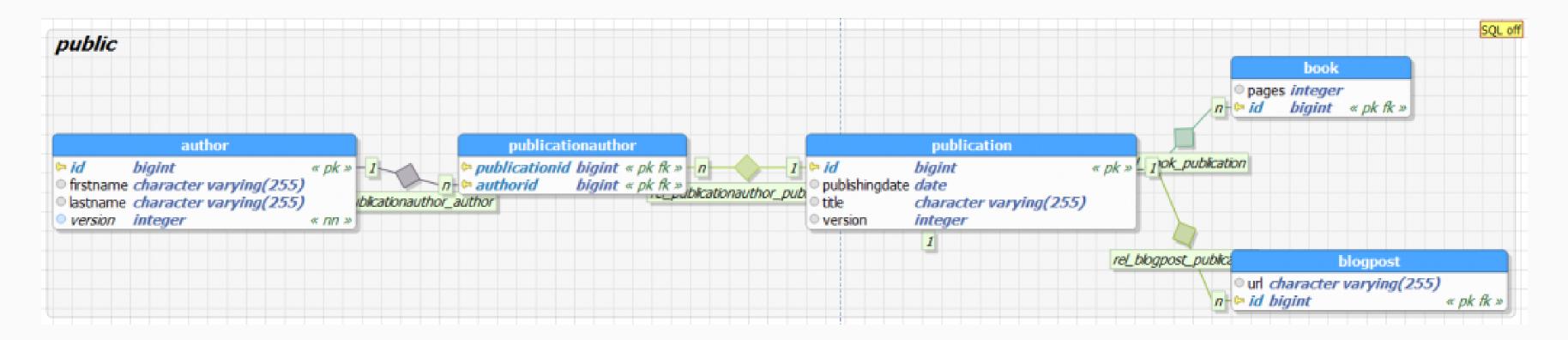
```
@Entity
public class Book extends Publication {
    private int pages;
    ...
}
```

```
@Entity
public class BlogPost extends Publication {
    private String url;
    ...
}
```

PIS – Objektový model dat

Joined – výsledek

- Tabulka pro každou třídu včetně Publication
- Snadná reprezentace vztahů, možnost integritních omezení
- Neefektivní dotazování
  - Vždy vede na JOIN více tabulek

A to je vše!

Dotazy?